

До спеціалізованої вченої ради Д 26.007.05
у Національній академії внутрішніх справ,
пл. Солом'янська, 1, м. Київ, ДП-680

В І Д Г У К

офіційного опонента Яковенка Миколи Олексійовича на дисертацію Дударця Руслана Миколайовича на тему: «Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань», підготовлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

З початком збройної агресії Російської Федерації проти України розпочалося неоголошене і приховане вторгнення на територію Автономної Республіки Крим, міста Севастополя, Донецької та Луганської областей підрозділів збройних сил та інших силових відомств Російської Федерації. Цей процес супроводжувався організацією та підтримкою терористичної діяльності, у тому числі через створення незаконних збройних формувань, які склалися як з регулярних з'єднань і підрозділів, підпорядкованих Міністерству оборони Російської Федерації, та спеціальних формувань інших силових відомств, їхніх радників, інструкторів, так й іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих країною-агресором. Тому особливої актуальності з позиції науки криміналістики та кримінального процесуального права набуває дослідження питань щодо виявлення та розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Безумовно, цей напрям роботи правоохоронних органів України є однією з складових Стратегії відновлення територіальної цілісності України та деокупації Донбасу. Завданнями кримінального провадження в межах реалізації цієї стратегії є забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду цих злочинів з тим, щоб кожний, хто його вчинив, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений

ВІДСЛАНЕ	
кількість аркушів:	20
осн. док.	12 додаток

або засуджений, а також підданий необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального процесу була застосована належна правова процедура. Тож актуальність теми дисертації Р. М. Дударця зумовлена, з одного боку, потребою удосконалення низки положень КПК України, з іншого – необхідністю розроблення науково-обґрунтованих пропозицій та рекомендацій стосовно методики розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. З огляду на ці обставини, вимагає науково-теоретичного аналізу розслідування злочинів, передбачених ст. 260 КК України, в аспекті їх відповідності потребам кримінального провадження та вироблення напрямів їх удосконалення.

Дослідження виконане відповідно до Стратегії розвитку органів системи Міністерства внутрішніх справ на період до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року № 1023-р, та Плану заходів з її реалізації, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2019 року № 693-р; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 16 березня 2015 року № 275; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2019 роки, схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол від 27 грудня 2017 року № 28), а також плану проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у Національній академії внутрішніх справ.

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ (протокол від 27 вересня 2016 року № 19) і схвалено Координаційним бюро НАПрН України (позиція № 974, 2016 рік).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій полягає у тому, що у дисертації на підставі дослідження значної кількості законодавчих актів та літературних джерел (226 найменувань) сформульовані основні положення щодо розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та викладено низку положень, висновків,

пропозицій і рекомендацій, важливих і значущих для науки криміналістики та кримінального процесуального права.

Достовірність отриманих наукових результатів обумовлена застосуванням низки методів наукового пізнання, зокрема: діалектичного, порівняльно-правового, історично-правового, формально-логічного, системно-структурного, соціологічних, статистичних, використанням емпіричної бази дослідження, до якої належать узагальнені дані офіційної статистики МВС України та Національної поліції України, узагальнені матеріали вивчення 120 архівних кримінальних проваджень щодо створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань; зведені дані анкетування 185 слідчих НПУ із Закарпатської, Донецької, Київської, Луганської, Миколаївської, Полтавської, Харківської та Херсонської областей, переважна більшість яких здійснювали досудове розслідування злочинів, передбачених ст. 260 КК України.

Отримані висновки відрізняються відповідною обґрунтованістю, сформованим авторським баченням щодо вирішення проблемних питань. Дисертація підготовлена у науковому стилі викладення одержаних наукових даних, належним чином аргументованих, із вдалим ілюструванням теоретичних положень узагальненими статистичними відомостями, прикладами з практичної діяльності з розслідування кримінальних правопорушень. Інформативними і такими, що доповнюють основний зміст роботи, є систематизовані здобувачем додатки до дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що за характером та змістом розглянутих питань дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних питань щодо особливостей розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, обґрунтуванні висновків. Зокрема, відповідно до вимог наукової новизни, автором запропоновано:

– окреслити підстави для висунення слідчих версій з огляду на типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування, що залежать від таких факторів: 1) незаконне збройне формування, діяльність якого розслідують,

знаходилося під контролем оперативних працівників чи про нього стало відомо під час виявлення злочину, учиненого його членами; 2) на початку досудового розслідування було затримано всіх членів незаконного збройного формування чи лише декілька його рядових виконавців; 3) ознаки незаконного збройного формування було виявлено на початку досудового розслідування чи наприкінці початкового етапу. Запропоновано алгоритми їх вирішення шляхом проведення необхідних процесуальних дій, визначено їх зміст й оптимальну послідовність;

– розроблено комплексний підхід до організації, тактики та послідовності проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема надано рекомендації щодо: 1) оптимального складу слідчо-оперативної групи (СОГ), до якої доцільно включати спеціаліста-вибухотехніка (сапера) як обов'язкового учасника, а також визначено алгоритм дій членів СОГ на окремих етапах проведення огляду місця події; 2) допиту підозрюваного та свідка, зокрема сформульовано типовий перелік питань для з'ясування обставин, що підлягають встановленню, аргументовано оптимальну їх послідовність; 3) пред'явлення для впізнання в контексті переліку об'єктів, що можуть бути пред'явлені, до яких належать предмети, виявлені під час огляду місця події (залишки вибухових пристроїв і вибухових речовин, що не вибухнули), речі потерпілих, виявлені під час затримання, обшуку тощо, трупи та їх частини;

– розроблено пропозиції щодо внесення доповнень до ст. 615 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України стосовно накладення арешту на майно за рішенням прокурора й доповнення розділу IX1 цього Кодексу новою ст. 616 «Процесуальні дії під час кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану, у районі проведення антитерористичної операції або операції Об'єднаних сил», у якій унормувати особливості проведення огляду, освідування, обшуку й інших процесуальних дій у зазначених у назві цієї статті умовах;

– визначено типології злочинців, причетних до створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, з

виокремленням демографічних (стать, вік, стан здоров'я), моральних (світогляд, інтереси, спрямованість), соціальних (трудових, сімейно-побутових) і психологічних (емоції, темперамент, вольові риси тощо) ознак, знання й урахування яких сприяє розслідуванню цієї категорії злочинів.

Основні положення та висновки дисертації відображено у шістнадцяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у наукових фахових виданнях України з юридичних наук, дві – у міжнародних наукових виданнях, чотири тези доповідей на науково-практичних конференціях, круглих столах і семінарах, а також у двох монографіях (у співавторстві), практичному посібнику (у співавторстві) й трьох методичних рекомендаціях (у співавторстві).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що висловлені у дисертації пропозиції та рекомендації використовуються під час вирішення практичних завдань органами досудового розслідування Національної поліції України, у науково-дослідній сфері та у освітньому процесі вищих навчальних закладів України, що підтверджується відповідними актами впровадження.

Обрана структура дисертації дозволила у логічній послідовності від загального до окремого, у межах трьох розділів, дев'яти підрозділів дослідити основні проблеми і надати можливі варіанти їх вирішення.

У першому розділі дисертаційного дослідження автором визначено сучасний стан наукової розробленості окресленої проблематики в працях українських й іноземних науковців, присвячених методиці розслідування аналізованого злочину. Проаналізовано історію становлення та розвитку в Україні відповідальності за вчинення цього злочину. Сформульовано висновок, згідно з яким для якісного розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань важливого значення набуває подальша розробка криміналістичних рекомендацій щодо проведення процесуальних дій у структурі методики розслідування цього виду злочину.

У дисертаційному дослідженні автором звернено увагу, що специфіка розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань полягає в тому, що цей процес здійснюють в умовах неочевидності,

конспірації та злочинної ієрархії, ускладнених обстановкою вчинення злочину та суб'єктним складом його учасників (вчинення злочинів особами, які мають значний досвід злочинної діяльності, вжиття ними заходів для маскуванню зовнішності, використання специфічних знарядь вчинення злочину тощо).

Основну увагу автором приділено дискусійним питанням, зокрема: характеристиці предмета (об'єкта) злочину; аналізу дій, що становлять об'єктивну сторону складу цього злочину – створення незаконного збройного формування, керівництво ним або участь у ньому; відмежуванню його від подібних складів злочинів з метою визначення їх підслідності. Встановлено, що розслідування аналізованого злочину ускладнене, зокрема, протидією з боку спільників затриманих, які знаходяться на свободі, спробами перетворити ситуацію на більш сприятливу для членів незаконних збройних формувань; складом учасників за національністю (наявність бойовиків з інших держав); розповсюдженням відомостей про одержані докази серед членів незаконних збройних формувань через корумповані зв'язки у правоохоронних органах; неможливістю забезпечення збереження таємниці досудового розслідування від членів незаконних збройних формувань, які залишилися на волі, та його керівництва; характером наявних у слідчого засобів для забезпечення безпеки потерпілих і свідків; засудженням лише окремих рядових членів незаконних збройних формувань. У цих ситуаціях члени зазначених угруповань, що залишилися на волі, відновлюють свій склад та через деякий час, як правило, продовжують свою злочинну діяльність.

Серед основних елементів криміналістичної характеристики розглянуто спосіб вчинення злочину, слідову картину, особу злочинця, мотиви і мету вчинення злочину, які знаходяться в кореляційній залежності між собою та визначають характер й особливості розслідування аналізованого виду злочинів.

У другому розділі роботи дисертантом висвітлено основні елементи обстановки вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України. Визначено обставини, які підлягають встановленню, зокрема, завдання, поставлені перед незаконним збройним формуванням, та методи, що ними використані; відомості

про організаторів створення незаконного збройного формування та осіб, які їх фінансують, про виконавців організаційно-розпорядчих функцій в незаконному збройному формуванні та ієрархію серед його членів тощо.

Дисертантом досить вдало обґрунтовано зміст типових слідчих ситуацій, що складаються на початковому та наступному етапах розслідування, зокрема доведено, що з огляду на найбільш оптимальні критерії типізації слідчих ситуацій початкового етапу розслідування створення незаконного збройного формування залежать від наступних факторів: 1) чи перебувало незаконне збройне формування, діяльність якого розслідують, під контролем оперативних працівників або про нього стало відомо під час виявлення злочину, вчиненого його членами; 2) чи затримані всі члени відомого незаконне збройне формування на початку досудового розслідування або лише декілька його рядових виконавців; 3) чи були виявлені ознаки незаконного збройного формування на початку досудового розслідування або наприкінці початкового етапу.

У третьому розділі дисертаційного дослідження Р. М. Дударець висвітлив специфіку проведення низки невідкладних процесуальних дій, серед яких огляд, допит, обшук, освідування, пред'явлення для впізнання. Розглянуто особливості проведення невідкладних слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях про створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань на території Донецької та Луганської областей, розроблено рекомендації організаційного й тактичного характеру щодо проведення огляду місця події, допиту, освідування, пред'явлення для впізнання та призначення експертиз. Автором змістовно розглянуто особливості підготовки до допиту й тактики його проведення. З'ясовано тактичні особливості кожного з етапів проведення допиту, зокрема щодо тактики спілкування, питань, які ставлять допитуваному, їх послідовності й тактичних прийомів допиту. Для встановлення обставин створення незаконного збройного формування автором розроблено й запропоновано орієнтовний перелік питань.

На основі аналізу законодавства, точок зору науковців та практичних працівників, з урахуванням ведення бойових дій на Сході України дисертантом

розроблені пропозиції щодо доповнення статті 615 КПК України та обґрунтовано потребу доповнити розділ IX¹ КПК України новою статтею 616 «Процесуальні дії під час кримінального провадження в умовах воєнного, надзвичайного стану, у районі проведення антитерористичної операції або операції об'єднаних сил», у якій унормувати особливості проведення процесуальних дій в зазначених умовах. Аргументовано потребу внесення змін і доповнень до інших норм КПК України, врахування яких сприятиме оптимізації розслідування не лише створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань, а й розслідування інших видів злочинів.

Наведено слушні аргументи щодо обов'язкової участі спеціаліста-вибухотехніка чи сапера під час проведення огляду. Запропоновано у новій статті 616 КПК України передбачити залучення цих спеціалістів з метою виявлення вибухонебезпечних об'єктів та речовин, їх знешкодження з тим, щоб попередити завдання шкоди життю чи здоров'ю людей.

Сформульовано практичні рекомендації щодо забезпечення повноти і всебічності дослідження слідчими Національної поліції України обставин вчинення злочинів, пов'язаних зі створенням незаконного збройного формування.

Тож можна констатувати, що проведене Р. М. Дударцем дослідження є завершеним комплексним монографічним дослідженням, вивчення якого дозволяє зробити висновок про його належний рівень та формування теоретичних положень і практичних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань.

Викладене може бути підставою для загальної позитивної оцінки дисертації Руслана Миколайовича Дударця «Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» як самостійного наукового дослідження з актуальної й важливої для науки та практики проблеми.

Дисертація та автореферат підготовлені державною мовою. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації. Щодо їх

оформлення принципів зауважень у офіційного опонента не виникає, оскільки вимоги, що ставляться МОН України до цього виду наукових праць, в основному виконані.

Водночас, у цілому позитивно оцінюючи аналізовану дисертацію та відмічаючи її відповідність вимогам нормативно-правових документів МОН України щодо робіт, поданих на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук в частині необхідного теоретичного рівня, ступеня обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, їх достовірності й наукової новизни, практичної значимості, вважаю за доцільне висловити низку зауважень щодо окремих її положень, що потребують свого уточнення, доповнення чи додаткового роз'яснення та можуть слугувати підґрунтям для дискусії під час захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді, зокрема:

1. У підрозділі 1.1 автором здійснене ґрунтовне і всебічне дослідження історичного розвитку в Україні та стану наукової розробленості проблем розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Проте, наведений автором історичний екскурс, на думку офіційного опонента, є доволі вибірковою. На стор. 27 дослідження дисертант зазначає, що встановлення в Україні відповідальності за аналізовані злочини припадає на XVIII століття, а саме у збірнику «Права, за якими судиться малоросійський народ» 1743 року, тоді як перші прообрази законодавчої заборони створення різного роду збройних формувань мали місце в більш ранніх правових пам'ятках. Зокрема, у Реєстрі розділу 2-го «О оборонѣ земскои. Статуту Вялікага княства Літоўскага 1566 года» містилися низка положень про відповідні обмеження. На стор. 28 автор оминув увагою діяльність правоохоронних органів щодо боротьби зі створенням не передбачених законом збройних формувань в часи Української революції 1917–1921 рр. Саме у цей період відбувається активна протидія органами влади УНР, ЗУНР, Гетьманату та Директорії поширенню незаконних воєнізованих формувань на теренах України. У дослідженні не повною мірою висвітлено нормативно-правову базу, відповідно

до якої визначена легітимність військових формувань, дислокованих на території України, в її новітній історії, зокрема це постанова Верховної Ради України «Про військові формування на Україні» від 24 серпня 1991 року.

2. На стор. 36 автор зазначає, що серед іноземних праць слід зауважити лише про дисертацію Ю. С. Бірюкова, присвячену особливостям розслідування злочинів про організацію незаконних збройних формувань або участі в них. Змушені констатувати, що, крім наукових доробок російських авторів з означеної тематики, існує велика кількість здобутків серед фахівців інших країн, в яких також широко висвітлюється позитивний досвід розслідування діянь, пов'язаних з створенням не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. До цих публікацій можливо віднести праці Е. Норвітта та Х. Джеффра «Збройні групи: дослідження з питань національної безпеки, контртероризму та контрнебезпеки» (Armed Groups: Studies in National Security, Counterterrorism, and Counterinsurgency, 2008. 397 p.) та Д. Кіклена (Counter insurgency, 2010. 256 p.). У вказаних роботах змістовно розглянуто аспекти щодо виявлення, розкриття та розслідування фактів, пов'язаних з створенням незаконних воєнізованих та збройних формуваннях та участі в них.

3. На стор. 38 автором слушно зауважується, що аналіз норм низки законодавчих актів України засвідчує, що термін «воєнізовані формування» подеколи вжито в різних значеннях. Водночас у роботі дисертантом наводяться лише положення Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23 червня 2005 року № 2713-IV, тоді як поза увагою залишився термін «військове формування», закріплений у статті 1 Закону України «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року. На думку офіційного опонента, порівняльний аналіз цього поняття передусім мав би розпочатися з розкриття змісту зазначеного Закону, а вже потім порівнювати його положення з іншими нормативно-правовими актами України.

4. На стор. 41 Р. М. Дударець змістовно розкриває поняття «воєнізовані групи». Дисертант зосереджується на визначеннях, виходячи виключно з національного законодавства. Водночас, автором жодним чином не

досліджуються положення міжнародних нормативно-правових актів, в тому числі ратифікованих Верховною Радою України, де використовуються ці терміни. Зокрема, у редакції Римського статуту Міжнародного кримінального суду нормотворець апелює терміном «організовані воєнізовані групи» (стаття 8, частина друга, пункт f). Однак, наведені юридичні категорії залишилися поза увагою дисертанта. На думку офіційного опонента, це питання має принципове важливе значення, оскільки в Україні вже не перший рік триває процес підготовки ратифікації Римського статуту для повноцінного визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду, а також виконання статті 8 Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом.

Крім цього, у підрозділі 2.2. на стор. 119 автором слушно зазначено, що результати розслідування злочинів, передбачених статтею 260 КК України, можуть створити підґрунтя для відстоювання позиції України в Європейському суді з прав людини, Міжнародному суді ООН, Міжнародному кримінальному суді. Однак у дисертації нічого не зазначено про можливість систематизації та проведення аналізу кримінальних проваджень щодо створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань для подальшої передачі їх до Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду.

5. На думку офіційного опонента, автору варто було б більш змістовно проаналізувати аспекти щодо аналізу інформації, отриманої з мережі Інтернету (соціальних мереж, сайту Центру дослідження ознак злочинів проти національної безпеки України, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку «Миротворець») для визначення тактичних завдань в межах розслідування злочинів, передбачених ст. 260 КК України.

Означені зауваження, на думку офіційного опонента, в цілому не впливають на високу позитивну оцінку роботи, оскільки спрямовані на уточнення чи доповнення окремих положень дисертації, а у низці випадків носять спірний чи дискусійний характер. Це дозволяє зробити узагальнюючий висновок про те, що дисертація на тему «Розслідування

створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» відповідає пунктам 9, 11–13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року (із змінами, внесеними постановами Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 року № 656, від 30 грудня 2015 року № 1159 та від 27 липня 2016 року № 567) та вимогам Міністерства освіти і науки України, що пред'являються до такого виду наукових робіт, а її автор – Дударець Руслан Миколайович – за результатами прилюдного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент –

**Доцент кафедри організації
Правоохоронних та судових органів
Луганського державного університету
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка,
кандидат юридичних наук**

М. О. Яковенко

« 31 » 01 2020 року.

**Проректор
Луганського державного
університету внутрішніх справ
імені Е. О. Дідоренка**

Підпис Яковенко М.О. засвідчую
печіть ВКЗ Майстер Степанов С.А.

В. Р. Кім